

דף שבועי

בס"ד

פרשת בהעלתך, תשפ"ד, מספר 1574

סכנות הטלטה וסכנות הבטלה

יונה בר-מעוז

יש לשים לב, שיש יחס סלחני במיוחד לתלונות העם בבקשת המים, וגם לאחר 39 שנים במדבר עם ניסים גלויים, כאשר העם שוב מתמרמר על סכנת הצמא, ה' נעתר לבקשה בלי להעניש את העם, למרות הגינוי בסיכום העניין: "המה מי מריבה אשר רבו בני-ישראל את ה' ויקדש בם" (במ' כ:ג). הנענשים היו דולקא משה ואהרן שלא היו מרוצים מדרישת העם ולא הזדהו עם מצוקתו.

רק לאחר ישיבה של כשנה למרגלות הר סיני, ולאחר שמתחילים שוב נדודי בני ישראל, ושוב מתעוררות תלונות, רק אז יש תגובה א-לוהית קשה, כי לאחר זמן כה ממושך שבו סופקו באורח ניסי הצרכים החשובים ביותר לחיים, לחם מן השמיים ומים, לא הייתה הצדקה מספקת לתלונות. לא במקרה סיכמה התורה את התלונות בצורה מעורפלת: "ויהי העם כמתאננים רע באזני ה'" כי פרט לטורח המסע, לא הייתה סיבה של ממש להתאונן, ולכן: "וישמע ה' ויחר אפו ותבער בם אש ה' ותאכל בקצה המחנה" (במ' יא:א).

קשיי ההליכה גרמו לכך שגם תלונות לא מוצדקות שפשטו בין הנספחים לעם ישראל, מצאו הד בלבבות של ישראל: "והאספסוף אשר בקרב התאוה תאוה וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי לאכלנו בשר" (שם:ד). אף שה' מילא את הבקשה כדי שלא יוכלו לטעון ש"יד ה' תקצר" (שם:כג), באה בסמוך ענישה קשה: "ואף ה' חרה בְּעַם וַיִּדְ ה' בְּעַם מִפְּנֵי רֵבָה מְאֹד" (שם:לג).

התלונה לא הייתה מוצדקת, כי היעדר הבשר נמשך זמן קצר, בשל ההליכה המזורזת לעבר הארץ המובטחת, כפי שמשה מתאר בספר דברים: "אחד עשר יום מחרב דרך הר-שעיר עד קדש ברנע" (דב' א:ב). לפני כן, בכל הזמן הארוך ששהו בני ישראל בהר סיני, לא התעוררה תאוה לבשר, כי היו ברשותם עדרי צאן ובקר, שיכלו לשחטם לשם זה. עתה, אף שעדיין היו רק בתחילת הדרך, כפי שעולה מרשימת המסעות במדבר ל⁴, מצאו חסרי האמונה הנרגנים סיבה לתלונה. מכאן הענישה הקשה, עד שמקום החנייה, שבו שהו כחודש, נקרא 'קברות התאוה'⁵. אלא שיש לשים לב, שלא נזכר מספר המתים באף אחת מן התלונות האלה, והדבר מרמז אולי שהפגיעה לא הייתה קשה.

בדיקת התלונות של בני ישראל במדבר וחטאיהם מראה שיש הבדל עקרוני בין חטאים שמתעוררים כתוצאה מן הנדודים לבין אלה שמתעוררים בשעות רגיעה. בזמני הטלטה ישראל מתלוננים על הקשיים הפיזיים, ואגב כך מביעים כפיות טובה, אך בזמני הבטלה הם נקלעים לסטיות חמורות יותר בענייני אמונה.

כל התלונות של בני ישראל עד לזמן מתן תורה מתקבלות על הדעת ואין בהן פגם ממשי, למרות שהם חוו את הנסים הגלויים של יד ה' בעשר המכות ובקריעת ים סוף והיו אמורים להבין שה' איתם בכל מצב. את הרעיון הזה מבטא המדרש (קהלת רבה ג) שמדמה את עם ישראל לבן שהיה חולה, ומשהיה את הליכתו לבית הספר עד שיתאושש לגמרי ממחלתו הקשה. ברור שאין לבוא אליו בטענות אם הוא מתפנק מפעם לפעם. מכאן משתמע, שהתלונה על המים במרה (שמ' טו:כב-כה), הגעוגועים לסיר הבשר במצרים (שמ' טז:ב-ג) והתלונה על חסרון המים ברפידיים (שמ' יז:א-ז), הם עדיין סימני חולי האמונה שנגרמו בשל עבדות מצרים¹.

נראה שמשום כך אין תגובת כעס מפורשת על תלונות העם עד למתן תורה, ואף כאשר ה' מביע מורת רוח מהתנהגות בודדים בעם: "ויאמר ה' אל-משה עד-אנה מאנתם לשמר מצותי ותורתי" (שמ' טז:כח), אין ענישה א-לוהית. גם כאשר בסיכום על בקשת המים משתמע גינוי לישראל על הדרך שבה ביקשו מים, "ויקרא שם המקום משה ומריבה על ריב בני ישראל ועל נסתם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין" (שמ' יז:ז), אין כלל ענישה. אומנם חז"ל² מפרשים כעונש לישראל את סמיכות בוא עמלק לתלונה על היעדר מים, אך מסיפור המלחמה בעמלק בשמות י"ז אין משתמע שעם ישראל נפגע, ולכן אי אפשר לראות בכך עונש. הפגיעה בישראל תיזכר רק מאוחר יותר במצוות מחיית עמלק: "אשר קרד בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחרך ואתה עיף ויגע" (דב' כה:יח). לעומת זאת מודגשת בשמות הפגיעה של עמלק בכבוד ה'³.

* יונה בר-מעוז לימדה במחלקה לתנ"ך ובמחלקה ללימודי יסוד ביהדות. היא עובדת בכירה במפעל "מקראות גדולות הכתר", שם היא עוסקת בהתקנת פירושי המפרשים.

* המאמר מוקדש לעילוי נשמותיהם של ידידי הקרובים לאה שולמית ומשה חיים קרסניקר. שניהם עודדו את בתם ובנם לאחר הגירוש מגוש קטיף להתיישב מחדש בחולות חלוצה, והם אף בחרו להיות טמונים בהם.

1 לתיקון חוסר האמונה של בני ישראל בה' א-לוהי אבותיהם נדרשו 7 מכות שיבואו על המצרים, כי רק אחריהן יסביר ה' שהמכות אומנם מיועדות למצרים אך מטרתן גם לחנך את בני ישראל: "ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אתתי אלה בקרב. ולמען תספר באזני בנך וכן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתי בם וידעתם כי אני ה'" (שמ' י:א-ב).

2 פס"ר יב, מדרש שאותו מביא רש"י בהרחבה. בתנחומא בשלח כה מוזכר חטא כללי אחר: רפיון ידיים מן התורה.

3 ייתכן שגם מסיבה זו פירש ר' יוסף כבוד שור, שלא הייתה תלונה על המים בשנה האחרונה במדבר, אלא שהתורה חוזרת ומספרת במילים אחרות את הסיפור שאירע בשנה הראשונה!

4 הדרך עד החטא הזה ארכה שלושה ימים: "ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים וארון ברית ה' נסע לפניהם דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה" (במ' י:לג). 'קברות התאוה' היא התחנה הראשונה בין הר סיני (=חורב) לקדש ברנע, היא 'רתמה' בבמ' ל"ג (טז:ח). 'יואל אליצור עומד על השמות השונים שבו כונו קדש ברנע והאזור שבו שכנה. ראו במאמרו: "מדבר פארוך", בספרו מקום בפרשה, תל אביב 2014 עמ' 296-301.

5 במ' יא:לד: "ויקרא את שם המקום ההוא קברות התאוה כי שם קברו את העם המתאנים".

חומרת החטאים מתבטאת גם בגודל העונש שהכתוב מוצא לנוכח לצינינו בכל אחד משלושת האירועים הללו, בנוסף לגינוי מפורש. בחטא העגל נמנו הנפגעים, 3000 איש, וכידוע עמדה על הפרק סכנת כיליון על כל העם.⁸ במחלוקת קורח נמנו מאתים וחמישים מקטירי הקטורת שמתו, ובנוסף צוין מותם של בני משפחות קורח דתן ואבירם בלי לציין כמה היו, אך ברור מהניסוח שהיה זה אסון רב ממדים.¹⁰

החטא שגבה את המחיר הכבד ביותר התרחש בשטים, כשהעם נח לאחר מסע כיבושים מוצלח והתחבר לשכניו:

וישב ישראל בשטים ויחל העם לזנות אל-בנות מואב. ותקראן לעם לזבחי אלהיהן ויאכל העם וישתחוו לאלהיהן. ויצמד ישראל לבעל פעור ויחר-אף ה' בישראל (במ' כה:א-ג).

חרון אף ה' התבטא בהוראה להעניש את כל ראשי העם (שם:ד), ובשולחו מגפה על העם שקצרה עשרים וארבעה אלף (שם:ט).¹¹

כמובן שחומרת העונש נובעת מחומרת החטא, אך גם מכך שלא מצוקה ולא סבל כבימי הנדודים, ולא אי ודאות מה עומד להיות כבזמני המנוחה בין מסע למסע, הם שגרמו לחטא האחרון, אלא נתקיים בעם "וישמן ישרון ויבעט" (דב' לב:טו). הניצחונות המזהירים נגד סיחון ועוג גרמו לשביעות רצון עצמית ולזלזול בסכנת הקירבה לעובדי אלילים, ומכאן הענישה המחמירה מאד.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע

בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

ואלה נשיאי העדה היו בכורים, והם היו מקריבים את העולות, על כן לקחו מחתות.⁸

8 "וכבר כתבתי (במ' ט:א) כי על דעתי כל התורה כסדר זולתי במקום אשר פרש הכתוב ההקדמה והאחור, וגם שם לצורך עניין ולטעם נכון, אבל היה הדבר הזה במדבר פארן בקדש ברנע אחר מעשה המרגלים. שיטת רמב"ן מתקבלת יותר על הדעת בשל תלונת דתן ואבירם שממנה משתמע שאינם מצפים לזכות להיכנס לארץ: "אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאתנו ונתת לנו נחלת שדה וכרם" (במ' טז:ד).

9 ומן האמירה של ה', "וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם" (שם' לב:ד), משתמע שהעונש היה חלקי ועדיין יהיה מקום לענישה נוספת במרוצת ההיסטוריה, כפי שהסיקו חז"ל: "אמר רבי יצחק: אין לך כל פורענות ופורענות שבאה לעולם שאין בה אחד מעשרים וארבעה בהכרע לישראל של עגל הראשון" (בבלי סנהדרין קב ע"א).

10 במ' טז:לב-לג: "ותפתח הארץ את פיה ותבלע אתם ואת בתיכם ואת כל האדם אשר לקח ואת כל הרכוש וידדו הם וכל אשר להם חיים שאלה ותכס עליהם הארץ ויאבדו מתוך הקהל". נזכיר שלא רק דתן ואבירם העזו פניהם נגד משה: "ודתן ואבירם יצאו נצבים פתח אהליהם ונשיהם ובניהם וטפם" (שם:לז).

11 לא ברור אם במספר זה נכללים גם אנשים שנהרגו לפי הוראת משה: "ויאמר משה אל שפטי ישראל הרוגו איש אנשיו הנצמדים לבעל פעור" (שם:ה).

כאשר בשנת הארבעים ליציאה ממצרים שוב מתעוררות תלונות וגעגועים למצרים, היינו מצפים לעונש קשה יותר ראו את העונש שקיבלו בשנה השנייה ליציאה, שהרי ראו את השנחת ה' עין בעין במשך עשרות שנים. ולא היא. אומנם תלונות העם הן בעניינים רבים: "וידבר העם בא-להים ובמשה למה העלייתנו ממצרים למות במדבר כי אין לחם ואין מים ונפשנו קצה בלחם הקלקל" (במ' כא:ב). אומנם העונש קשה: "וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים וינשכו את-העם וימת עם רב מישראל" (שם:ג), אך מייד עם הבעת החרטה מצד העם, ניתנה תרופת-פלא לריפוי הנשוכים: הבטה בנחש הנחושת שעשה משה. הדבר הבלוט ביותר הוא שאין דברי גינוי מפורשים. כי בניגוד לתלונות בשנה הראשונה והשנייה, היה צדק מה בהתמררות של העם בשל הדרך הארוכה והמיותרת שנכפתה עליהם, כפי שנאמר: "ויסעו מהר ההר דרך ים-סוף לסבב את-ארץ אדום ותקצר נפש-העם בדרך" (שם:א); במקום להמשיך צפונה הם פנו אחורה לדרום והתרחקו בכך מרחק רב מהארץ המובטחת. הדרך התמשכה והתמשכה, שהרי אפילו בימינו, עם אמצעי התחבורה המשוכללים, אין זו נסיעה של מה בכך מדרום ים המלח עד אילת! לא ייפלא אפוא שגם בעונש הזה לא נזכר מספר הנפגעים ממכת הנחשים, ואכן בפרשתנו ניתן שבח סמוי לעם ישראל, שמסביר מדוע יש התייחסות סלחנית למדיי לחטאי התלונות בדרך אף בשנת הארבעים:

ולפי העלות הענן מעל האהל ואחרי כן יסעו בני ישראל ובמקום אשר ישכן שם הענן שם יחנו בני ישראל. על פי ה' יסעו בני ישראל ועל פי ה' יחנו כל ימי אשר ישכן הענן על המשכן יחנו. ובהאריך הענן על המשכן ימים רבים ושמרו בני-ישראל את משמרת ה' ולא יסעו. ויש אשר יהיה הענן ימים מספר על המשכן על-פי ה' יחנו ועל-פי ה' יסעו. ויש אשר יהיה הענן מערב עד בקר ונעלה הענן בבקר ונסעו או יומם ולילה ונעלה הענן ונסעו. או ימים או חדש או ימים בהאריך הענן על המשכן לשכן עליו יחנו בני ישראל ולא יסעו ובהעלתו יסעו. על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו את משמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה (במ' ט:יז-כג).

הכתובים חוזרים ומדגישים שלוש פעמים שבני ישראל חונים ונוסעים רק על פי ה', כפי שמראה להם תנועת הענן, ומשמעות הדבר היא שאף פעם אין הם יודעים מראש כמה זמן יארך מסעם; האם ינועו ממקום למקום יום אחרי יום או שתהיה חנייה ממושכת יותר בין המסעות. ברור שדרך התנהלות כזאת מקשה מאוד על העם.

הפורענויות הקשות יותר נחתו על ראש העם דווקא בעתות הרוע, כשנחו מהטלטולים, שהרי הבטלה מביאה לידי חטא. בנוסף, אם יש שכנות רעה, ככל שהיא נמשכת בשל החנייה, כך רבה השפעתה. כאשר חיכה העם למשה במשך 40 יום, בזמן שהייתו הממושכת הראשונה בהר סיני, התעצמה השפעת הערב רב ליום, ובסוף אותו זמן נעשה חטא העגל, והערב רב הכריז באוזני ישראל: "אלה אלהיך ישראל אשר העלוק מארץ מצרים" (שם' לב:ד, ח). כמו כן מצינו, שקורח שישב מדרום למשכן התסיס את בני ראובן שאף הם חנו בדרום,⁶ וכך הצטרפו הם למחלוקתו. הישיבה הממושכת בזמן מחלוקת קורח הייתה עשויה להיות לאחר מפקד הלווים בטרם עזבו את סביבות הר סיני, כשיטת ראב"ע,⁷ או לאחר ארבעים הימים שבהם תרו המרגלים את ארץ כנען, כשיטת רמב"ן.⁸

6 משפחות בני קהת יושבות בדרום המשכן (במ' ג:כט), ובאותו צד גם דגל מחנה ראובן (במ' ב:י).

7 במ' טז:א: "וייקח קרח, זה הדבר היה במדבר סיני כאשר נתחלפו הבכורים ונבדלו הלוויים, כי חשבו ישראל שמשא אדונינו עשה מדעתו לתת גדולה לאחיו, גם לבני קהת שהם קרובים אליו, ולכל בני לוי שהם ממשפחתו. והלוויים קשרו עליו, בעבור היותם נתונים לאהרן ולבניו. וקשר דתן ואבירם, בעבר שהסיר הבכורה מראובן אביהם ונתנה ליתוסף, אולי שחדוהו בעבור הוושע משרתו. גם קרח בכור היה, כי כן כתוב: 'ודגל ראובן חונה בנגב' (במ' ב:י), וקרח בנגב המשכן, כי הוא מבני קהת (במ' ג:כט).